

Дегуманізація мистецтва / Пер. з ісп. О. Товстенко // Вибрані твори. – К., 1994. 24. Рильський М.Т. Мистецтво перекладу. – К., 1975. 25. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006. 26. Стилистический энциклопедический словарь русского языка // Под ред. М.Н. Кожинной. – М., 2003. 27. Сухенко К.М., Васильченко О.Ю. Кто вы, snowperson, he, she, it? // Мовні і концептуальні картини світу: Спеціальний випуск. – К., 2001. 28. Українська мова: Енциклопедія. – К., 2004. 29. Федоров А.В. Творчество Лермонтова и западные литературы

// Литературное наследство. – М., 1941. – Т. 43-44. 30. Чередниченко О.І., Коваль Я.Г. Теорія і практика перекладу. Французька мова. – К., 1995. 31. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М., 1988. 32. Эткинд Е.Г. Поэзия и перевод. – М.-Л., 1963. 33. Borges J.L. El libro de arena. – <http://www.librodot.com>. 34. Cortázar J. La noche boca arriba // Cuentos. – Habana, 1964. 35. Ortega y Gasset J. La deshumanización del arte // Obras completas. – Madrid, 1966. – Vol. 3.

Надійшла до редколегії 20.05.10

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Н. Жлуктенко, проф.

ПРЕЦЕДЕНТНЕ ІМ'Я "ГОГОЛЬ" В РОМАНІ ДЖУМПИ ЛАХІРІ "ТЕЗКО"

У статті досліджено функції прецедентного імені "Гоголь" в романі "Тезко" сучасної індійсько-американської письменниці Джумпи Лахірі. Доведено, що семантика імені "Гоголь" по-різному реалізується на двох фреймових рівнях: надає ліричних рис образу батька протагоніста та драматизує пошук ідентичності головного героя. Залучення аналізу літературного антропоніма сприяє глибшій рецепції мультикультурного тексту.

Ключові слова: прецедентне ім'я, семантика, мультикультурний текст.

В статье исследованы функции прецедентного имени "Гоголь" в романе "Тезка" современной американской писательницы индийского происхождения Джумпы Лахири. Доказано, что семантика имени "Гоголь" по разному проявляется на двух фреймовых уровнях: усиливает лирические черты образа отца протагониста и драматизирует на ассоциативном уровне поиск культурной идентичности главного героя. Обращение к анализу литературного антропонима углубляет восприятие мультикультурного текста.

Ключевые слова: прецедентное имя, семантика, мультикультурный текст.

The article deals with functions of a precedential name "Gogol" in an Indian American writer Jhumpa Lahiri's novel "The Namesake". Implied "otherness" and duality of the name of a famous Russian writer influenced both the character concept of the protagonist's father and the protagonist's own dramatic search of his cultural identity. Literary analysis of anthroponym widens the critical perception of a multicultural text.

Key words: precedential name, semantics, multicultural text.

Література Сполучених Штатів Америки давно веде творчий діалог з російською літературою XIX ст., відтак і літературознавці по обидва боки Атлантики не оминали його критичною увагою. Вплив російської класики на американську прозу XIX та XX ст. досліджували відомі російські американісти О. Зверев [5] та Ю. Сохряков [9], однак рецепція доробку Миколи Гоголя не була об'єктом їхнього аналізу. Всебічно розкрила вплив творчості Гоголя на американську літературу в розділі спеціальної монографії Т. Морозова [6], щоправда, у її нарисі стан вивчення проблеми обмежено 1980-ми роками. Цікаві нові розвідки про типологічні відповідності прози Гоголя та американського романтизму з'явилися на теренах української компаративістики [1; 3;]. Утім взаємодія дискурсу Гоголя з американською літературою зазвичай належала до проблем академічної науки та широкого, публічного резонансу не провокувала. Публікація ж роману "Тезко" (2003) Джумпи Лахірі повернула феномен Гоголя в культурний та літературно-критичний простір сучасної Америки в іншому контексті: твір у несподіваному ракурсі представив процес самоідентифікації особистості, – остання належить до актуальних проблем в умовах мультикультурності Сполучених Штатів і так само вагома в духовному континуумі постмодерної доби. Інтерес до роману Лахірі виявили авторитетні американські критики С. Меткаф [14] та Дж. Марсон [15]. Детальну характеристику твору Дж. Лахірі подає в спеціальній розвідці провідна українська дослідниця мультикультуралізму в США Н.О. Висоцька [2].

"Тезко" – перший роман Дж. Лахірі, дебютна збірка оповідань якої "Тлумач хвороб" відзначена у 2000 році престижною Пулітцерівською премією (деякі з них опубліковані в російському перекладі). Дочка індійських емігрантів, Лахірі належить до другого покоління "американців-через-риск": народилася в Англії, виросла в Кінгстоні, штат Род-Айленд, де її батько працював бібліотекарем у місцевому університеті. Вивчала англійську літературу спершу в Барнард Коледжі, згодом у Бостонському університеті, докторський ступінь за роботу з культурології та ренесансних студій отримала також у

Бостоні. Така суто американська академічна кар'єра авторки мала підґрунтям типово індійське домашнє виховання, з дотриманням традицій та ритуалів, тісними контактами з вихідцями з Бенгалії та Америці та щорічними тривалими відвідинами родичів у Калькутті. Приналежна двом культурам, Сходу і Заходу [13], Лахірі в інтерв'ю з нагоди публікації роману однак згадувала, що нерідко відчувала своє культурне "безґрунтянство" (culturally displaced), роздвоєння особистості (а classic case of divided identity) [11].

Етнічно марковані тексти азійсько-американської діаспори зазвичай передбачають складну за структурою сімейну історію, характеристику так само непростих стосунків батьків та дітей і на цьому тлі – історію становлення особистості героя/героїні. "Тезко" Джумпи Лахірі не є виключенням з цієї жанрової моделі, і лише ім'я його головного персонажа вражає: героя роману, що походить з родини індійських іммігрантів, звуть Гоголь Гангулі.

Вибір у якості імені первістка прізвища відомого російського письменника – цілком свідомий вчинок його батька: Ашоке Гангулі пережив тяжку залізничну катастрофу, і якби не книжка творів Гоголя, яку він судомно стискав, лежачи у суцільній п'яній темі, серед мертвих тіл і залізних уламків, рятувальники не побачили б його і не повернули до життя. І до цього трагічного випадку вихований у повазі до російського автора, особливо до гоголівської "Шинелі", Ашоке обрав антропонім "Гоголь" як "домашнє" ім'я сина. В романі це провокує перше зіткнення різних етнокультурних традицій – бенгальці, зазвичай, мають два імені, офіційне і домашнє, і не поспішають з вибором першого, довіряючи його найстаршій особі в родині. Однак лист з офіційним іменем для новонародженого від прабабусі з Бенгалії до Америки не дійшов. Оскільки американські закони не дозволяють виписати жінку з немовлям з лікарні без реєстрації офіційного імені, юному Гангулі довелося вступати в американське життя під "домашнім" іменем – Гоголь.

Індійській літературі Сполучених Штатів загалом притаманні риси автобіографізму, органічні так само й

для багатьох інших різновидів мультикультурної прози. Авторка роману теж має два імені. Милозвучне офіційне ім'я Лахірі – Нілан'яна Судешна – видалося надто складним учителям її початкової школи в Кінгстоні, Род Айленд, і вони замінили його "домашнім" іменем дівчинки – Джумпа. Згодом про перше майже ніхто й не згадував. Зате письменниця не забула амбівалентної реакції оточуючих на її справжнє ім'я: "Я завжди соромилася свого імені... Ти почувашся незручно перед людьми, за те, що тебе так звуть" [див. 11].

Як правило, творчий перехід фактуального у фікційне завжди маркований розширенням образної семантики, навіть якщо за цією процедурою прихований гіркий присмак біографічного досвіду автора. Фактичне зниження називання в умовах американської культури, в той час як це акт сакральний в умовах східної традиції, у романі Лахірі компенсує і вивищує ім'я "Гоголь", обране батьком Гангулі. Дві конфліктуючі культурні традиції завдяки цьому імені певним чином примиряються і поєднуються, – адже і в сучасній Америці, як свідчила про те в ґрунтовній розвідці Т. Морозова, і в сучасній Індії, попри певні зміни у російсько-індійських культурних зв'язках останніх десятиліть [див. 8], російська літературна класика і феномен М.В. Гоголя в ній не втрачають свого культурологічного впливу.

Враховуючи цей духовно-історичний контекст, варто, на наш погляд, залучити до інтерпретації функцій імені "Гоголь" в романі Джумпи Лахірі "Тезко" категорію прецедентного імені. Зазначимо, водночас, що подібно до інших символів, міфологем, культурних кодів, прецедентні імена в структурі постмодерного тексту мають тенденцію змінювати та руйнувати читацькі очікування.

Прецедентними іменами гуманітаристика вважає широко відомі антропоніми, які функціонують у тексті не для називання конкретного суб'єкта, а виступають як культурний знак, носій певних якостей, психологічних рис, подій та доль. Спершу ними зацікавилася когнітивна лінгвістика, лінгвістика тексту та теорія комунікації, згодом – літературна ономастика; останнім часом прецедентні імена в американській літературі досліджують і українські вчені [4, с. 116-127]. Теоретичні праці свідчать, що прецедентні імена не лише репрезентують відповідні прецедентні концепти, а й активно впливають на формування образної картини світу в творі.

Якщо порівняти рецепції прецедентного імені "Гоголь" в сучасній російській прозі та публіцистиці та американо-індійську концептуалізацію його в романі Дж. Лахірі, конотації його вживання виявляються різними. За свідченням російської дослідниці Є. Нахімової, прецедентний феномен "Гоголь" сприймається як особливим чином забарвлене ментальне поле, що складається з імен гоголівських персонажів (Хлестаков, Ноздрьов, Манілов, Собакевич, Коробочка, Чічиков, Акакій Акакієвич тощо); воно слугує ресурсом утворення метафоричних моделей, які створюють переважно критичне емоційне тло і пробуджують аналогічне мислення реципієнтів. У російському системному вживанні прецедентного імені "Гоголь" та його похідних переважають демістифікація, розвінчання моральних вад, іронізація. Задля того, аби привернути увагу читачів до форми вираження відповідних смислів, прецедентне ім'я використовують в "сильній позиції" – у заголовках тощо [7, с.145].

У романі Лахірі прецедентне ім'я функціонує по-іншому – сама його поява містифікується – читач так і не дізнається, чому довгоочікуваний лист зі "справжнім" іменем первістка до родини Гангулі не дійшов. Стиль твору та чимало його сюжетних колізій марковані іронією, але розгортання прихованих у прецедентному імені персонажа імплікацій відбувається за рахунок як трагі-

фарсових, так і ліричних прийомів та ситуацій. Прецедентні імена та феномени, вважають когнітивісти, є складними утвореннями, що мають розгорнуту підсистему фреймів. В романі Лахірі "Тезко" прецедентне ім'я Гоголь реалізується, на нашу думку, на двох фреймових рівнях – у трансформованому образі Акакія Башмачкіна і в алюзійних смислах імені "Гоголь" стосовно еволюції головного героя.

Перший із зазначених рівнів рецепції намічений в образі батька героя – Ашоке Гангулі. Шанобливе, майже інтимне ставлення індійців до класичної російської літератури виявляється, зокрема, в тому, що повість "Шинель" включено в цій країні до шкільної програми з літератури. Джумпа Лахірі також говорить про "Шинель" з особливою теплою: "Без натхнення, яке надає Микола Гоголь, без його імені та творів мого роману ніколи б не було" [11].

Епіграфом до "Тезка" Лахірі обрала загальновідомі рядки з "Шинелі" про те, що героєві "ніяк не можна було дати іншого імені". Цей паратекстуальний елемент впливає не лише на нарративну стратегію образу Гоголя Гангулі, але надає додаткових нюансів образу його батька. Власне, Ашоке Гангулі наділений рисами батька авторки, що відчутно посилює ліризм його характеристики. Лірико-драматичні колізії в історії скромного бенгальського інженера в Америці також викликають аналогії з петербурзькою повістю М.В. Гоголя. Персонаж роману Дж. Лахірі та Башмачкін кореспондують асоціативно, через омофонію "Акакій/Ашоке", і безпосередньо, на рівні характеристики, яка зближує гоголівського переписувача й типову маленьку людину з сучасної індійської діаспори. Башмачкін у рецепції слов'янського читача, особливо молодого, нерідко виступає носієм типових рис пригнобленої, деформованої особистості. Однак як відзначив колись у блискучому есе М. Епштейн, постійне приниження Башмачкіна – це таке концентроване вираження моральногогноблення, що спонукає читача до "гуманістичного протесту" [10, с. 138]. Подібний вектор – імпульс до того, щоб розпрямитися самому, – має історія становлення Ашоке Гангулі в новій країні, в своїй родині. Всеприсутність Ашоке згодом оприявниться синові в просторі гоголівського тексту: у фіналі твору, переживши чергову трансформацію ідентичності, Гоголь Гангулі повертається до подарованого йому батьком на повноліття тому російського автора. Гоголь Гангулі читає "Шинель", де "тихо, мовчазно, терпляче продовжує жити серед сторінок" його батько [12, р. 289].

Другий рівень функціонального впливу прецедентного імені "Гоголь" в романі Лахірі – історія його "тезка", школяра, студента, нарешті, 32-річного архітектора. Гангулі-молодший зі шкільних років бунтує проти штучності, "іншості" нав'язаного йому імені, в університетські роки навіть відмовляється від нього, замінюючи на Нікхіл: індійське за фонетикою, це ім'я легко трансформується на американський штиб. Очевидна асоціація з латинським "nihil" увиразнює бунтівний сенс цього вчинку. Втім, магія прецедентного імені реінкарнує у власному виборі юнака перше ім'я російського письменника – Nickhil/Nickolai. Навряд чи це приносить йому талант та спокій, приміром, як і "тезкові", російському письменникові, молодому Гангулі не щастить у коханні. Культурна роздвоєність Миколи Гоголя, яка, на жаль, в наш час нерідко виступає приводом не так для дискусій, як для спекуляцій, насправді наділила видатного романтика надзвичайною, трансцендентною чутливістю; вона могла бути, серед інших чинників, джерелом його духовних мук і страждань, але вочевидь була і ресурсом самостворення, невичерпним творчим джерелом. Як справедливо зауважила Н. Висоцька, в творі індо-

американської авторки саме ця "третя культура", вибудований Лахірі "інтратекст алюзій на постать і художній світ Миколи Гоголя, слугує медіатором для подолання протагоністом роману культурної роздвоєності, сприяє внутрішній гармонізації гетерогенних складових ідентичності" [2, с.6]. Звичайно, для читачів так само очевидна певна умовність такого примирення: адже на останній сторінці роману Гоголь Гангулі лише "починає читати" Гоголя, – динаміка ж гетерогенних складових ідентичності у сповненому конфліктів сучасному світі непередбачувана, а комбінації тих складових множинні. І все ж завдяки поліфункціональності прецедентного імені "Гоголь" роман "Тезко" Джумпи Лахірі долучається до тих творів американського пост-постмодернізму, що спрямовані на відтворення духовних цінностей, особливі тих, що виражені у Слові.

1. Андрійченко Н.М. Онїрія у творах М. Гоголя та Е.А. По: психоаналіз та архетипологія / Н.М. Андрійченко // Літературознавчі студії. Зб. наук. праць. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго – 2004. – Вип. 11. – С. 9-14. 2. Висоцька Н.О. Гоголь Гангулі з Нью-Йорку: ім'я як локус зустрічі культур в етнічно-маркованому тексті / Н.О. Висоцька // Наукові праці. Наук.-метод. журнал. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили – 2006. – Том 59. –

Вип. 46. – С.6-10. 3. Горенко О. П. Категорія жажливого у творчості Е.А. По та М.В. Гоголя / О.П. Горенко // Пригодій С.М., Горенко О.П. Американський романтизм. Полікритика.– К.:Либідь. – 2006. – С.208-222. 4. Горенко О. П. Антропонімічний вимір американського романтизму / Олена Павлівна Горенко.– К.: КНУ ім. Т.Шевченка, 2008. – 312 с. 5. Зверев А.М. Русская классика и становление реализма в литературе США / А.М. Зверев // Мировое значение русской литературы XIX века / Отв.ред. В.Р. Щербина. – М.: Наука. – 1987. – С.368-392. 6. Морозова Т.Л. Гоголь и литература США / Т.Л. Морозова // Гоголь и мировая литература / Отв.ред. Ю.В. Манн. – М.: Наука.– 1988.– С.157-187. 7. Нахимова Е.А. Прецедентные имена, восходящие к текстам Н.В. Гоголя, в современной коммуникации / Е.А. Нахимова // Политическая лингвистика. – Екатеринбург – 2007. – Вып.3(23). – С. 143-148. 8. Саксена, Р./ Ранжана Саксена. Интервью П. Басинского// Рос.газета. – 2008. – 4.02. 9. Сохряков Ю.И. Русская классика в литературном процессе США XX века / Юрий Иванович Сохряков. – М.: Высш. школа. – 1988. – 112 с. 10. Эпштейн М. О значении детали в структуре образа ("Переписчики" у Гоголя и Достоевского) / М. Эпштейн // Вопросы литературы. – 1984. – № 12. – С. 134-145. 11. Jhumpa Lahiri on her Debut Novel // <http://hinduism.about.com/library/weekly/extra/bl-jhumpainterview.htm> – перевірено 2.04.2009. 12. Lahiri J. The Namesake/ Jhumpa Lahiri. – Boston-N.Y.: Houghton Mifflin. – 2003. – 291 p. 13. Lahiri J. My Two Lives / Jhumpa Lahiri // Newsweek.– 2006.– March 6. 14. Metcalf S. Out of the Overcoat / Stephen Metcalf // The New York Times – 2003.– Sept.28. 15. Myerson J. What's in a name? / Julie Myerson // The guardian. – 2004. – Jan.17.

Надійшла до редколегії 20.05.10

Л. Мірошніченко, доц.

ТИПОЛОГІЯ НАРАТОРІВ У ПІЗНІХ РОМАНАХ ВІЛЬЯМА ҐОЛДІНҐА

У статті подається аналіз типології нараторів у романах морської трилогії Вільяма Ґолдінґа "До краю землі". Висновок, що інтрадієгетичний наратор, до того ж гомодієгетичний, є в цілому більш схильним до помилок, ніж екстрадієгетичний, бо сам є героєм вигаданого світу. Діалогічний наратив уможливорює більшу остаточну обізнаність.
Ключові слова: інтрадієгетичний наратор, екстрадієгетичний наратор, типологія, Вільям Ґолдінґ.

В статтє, котора содержит анализ типологии нарраторов в романах морской трилогии Вильяма Голдинга "К краю земли", делается вывод о том, что интрадиегетический нарратор, к тому же гомодиегетический, более склонен к ошибкам, чем экстрадиегетический, поскольку сам является героем вымышленного мира. Диалогический нарратив делает возможной большую конечную осведомленность
Ключевые слова: интрадиегетический нарратор, экстрадиегетический нарратор, типология, Вильям Голдинг.

The article deals with the typology of narrators in William Golding's To the end of the Earth trilogy, concluding that an intradiegetic narrator, being also homodiegetic, is in general more fallible than an extradiegetic one. On the other hand, put together the narrations of such narrators complement one another.
Key words: intradiegetic narrator, extradiegetic narrator, typology, William Golding.

За Сеймором Четменом [3, с. 151], у художній комунікації беруть участь шестеро учасників: *real author* (реальний автор) → *implied author* (прихований автор) → *narrator* (натор) → *narratee* (наторат) → *implied reader* (прихований читач) → *real reader* (реальний читач). У тексті, щоправда, реального автора та реального читача деякі теоретики наратології (W. Booth, W. Iser) заміняють на прихованого автора та прихованого читача. Прихований автор – це антропоморфна єдність, що її переважно визначають як друге Я автора, він позбавлений прямих засобів комунікації. Ця ж логіка наділяє прихованого автора силою "керуючої свідомості" тексту як одного цілого. У той же час реальний автор та прихований пов'язані між собою складними стосунками, у тому числі психологічними. Якщо реальний автор змінний у своїх поглядах, то прихований автор реального твору є сталою сутністю.

У ланцюжку Четмена для нас пріоритетним у межах цього дослідження є наратор – той, хто розповідає. Четмен вводить дихотомію "присутнього" та "відсутнього" нараторів, хоча більш продуктивною нам видається типологія Рімон-Кенан [5], котра (з відчутною опорою на Женетта) розрізняє нараторів за такими критеріями: рівень нарації, до якого належить наратор, участь у наратованих подіях, ступінь усвідомлення своєї функції у тексті.

Об'єктом аналізу є пізні романи Вільяма Ґолдінґа – "Ритуали плавання" (1980) (РП), "Близьке сусідство" (1987) (БС), "Вогонь там унизу" (1989) (ВТУ), разом вони утворюють морську трилогію. І хоч творчість британ-

ця зсередина 50-х років вирізнялася характерною стабільністю інтересів – антропологічні, онтологічні, теологічні та інші проблеми, то у 80-х Ґолдінґ – письменник доволі консервативний та стриманий до радикальних ревізій, хай і, на перший погляд, продуктивних – запропонував читачам нові горизонти пошуку. Нобеліант, "фронтмен" британської літератури впродовж майже фронтліття, безумовний класик пише великий за обсягом, у майже 1000 сторінок твір – з великою кількістю персонажів, колізій – аби з'ясувати якими є стосунки між внутрішнім та зовнішнім світом людини. Наполегливо акумулюючи у художньому творі деталі, як того вимагав канонічний реалізм (а саме з цією традицією, зокрема, асоціюють доробок письменника), щоб перекопати читача у "реальності" уявного світу, у романах морської трилогії автор ставить нове завдання – актуалізувати потенціал "обмежень оповіді". Здійснити задумане у найбільш ефективний спосіб дозволяє обрана ним епістолярно-щоденникова форма, яка передбачає наявність свідомого наратора та його нарацію.

У першому романі трилогії два наратори – Телбот та Коллі. Обидва на великому кораблі "Британія" разом з іншими пасажирами здійснюють тривалу мандрівку з Англії до однієї з її колоній – Антиподів. І Телбот і Коллі ведуть щоденники, під різним кутом зору розповідаючи про події на кораблі. Є у романі ще один наратор – капітан Андерсен, та його перспектива подій є суто формальною, згідно з регламентом він веде корабельний журнал. Час, коли відбуваються події, – це епоха наполеонівських воєн. І в цих романах Ґолдінґ досліджує